

A személyes egyben politikai is

Vidák Anna beszámolója

2017. október 11-én zajlott „A személyes egyben politikai” című beszélgetés az OFF-Biennálé Budapest Vakáció című kiállításának kísérőeseményeként, az OFF-Biennálé és a Friedrich Ebert Alapítvány közös szervezésében.

Megnyitójában **Kováts Eszter**, a Friedrich Ebert Alapítvány „Nemek közötti igazságosság Kelet-Közép-Európában” programjának vezetője megnyitójában összefoglalta az esemény témáját. „A személyes egyben politikai is” (*Personal is political*), a '60-as, '70-es évek angolszász feminizmusának szlogenje abból a felismerésből származik, hogy a nők magánszférájában felmerülő problémák (pl. családon belüli erőszak) egy a nőknek kedvezőtlen rendszer következményei, így a megoldást a probléma nyilvános szférába való beemelésével kell elérni. Mára a fogalom használata átalakult. Gyakran úgy tűnik, hogy bármilyen személyes cselekedet, amelyet a cselekvő politikainak ítélt, politikai tettek tekinthető. A személyes jelzőt egy másik mai értelemben pedig arra is használjuk, hogy a személyes témákat magánügyekként kezeljük, még akkor is, ha a tetteinknek káros hatásai lehetnek. Például a béranyaság számos diskurzusban emberi jogi kérdésként jelenik meg, miközben a béranya-használók vágyai káros hatással vannak a legkiszolgáltatottabb helyzetben lévő nőkre.

A panelbeszélgetésben részt vett **Bajusz Orsolya** képzőművész, kulturális dolgozó és az említett kiállítás résztvevője, Dr. **Barna Emília**, a BME Szociológia és Kommunikáció Tanszék adjunktusa, **Básthly Ágnes**, a Fiatal Képzőművészek Stúdiója Egyesület elnökségi tagja és Dr. **Mészáros György**, az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar docense. A beszélgetést Dr. **Varga Tünde**, a Magyar Képzőművészeti Egyetem docense moderálta.

Bajusz Orsolya kiindulópontja az volt, hogy amit ma kortárs művészetnek nevezünk, a neoavantgárd kánonból származik és az ilyen művek az adott kor problémafelvetéseire születtek válaszul (pl. a gyári dolgozók ingerszegény környezete), manapság megváltozott a társadalom is, és ezeknek a gyakorlatoknak a beágyazottsága is. Ehhez kapcsolódva elmondta, hogy ma a médiaművészet és a társadalmi közegbe ágyazott, aktivizmushoz szorosan kapcsolódó művészet valójában sokkal kevésbé rendszerkritikus, mint amilyennek mutatni szeretné magát. Sokszor a hegemón neoliberális logikát juttatja érvényre a művészeti közeg: például azt, hogy minden a szubjektivitás felé tolódik, a személyes és a társadalmi rendszertől, az ezekben végbemenő folyamatoktól leválasztott egyén kerül a gondolkodás középpontjába, és ezzel elveszik a közösség és a politika terepe. Ahogyan azzal is, ahogy a magyar társadalom önmagát a centrum-országokhoz viszonyítja.

Barna Emília arról beszélt, hogyan inkorporálta és inkorporálja a neoliberális kapitalizmus a szubkultúrákat és azok esztétikáját. A mai úgynevezett kreatív munkahelyeken (pl. Google, Prezi) igyekeznek minél barátságosabb és izgalmasabb, minél „kúlabb” munkakörnyezetet teremteni, ezzel is elérve, hogy több időt töltsenek az alkalmazottak a munkahelyükön, így a „kúlság”, a trendiség a kizsákmányolás eszközévé válik. Ennek kapcsán Mészáros György megfogalmazta, hogy az ellenmozgalmi tevékenységek árucikk formában gyakran beágyazódnak a többségi társadalomba (pl.

a rapper-stílusból származó lehúzott nadrág alól kilátszó alsógatyák, amelyeknek utódai megjelentek a H&M polcain nadrággal összevarrt alsógatya formájában).

Básthly Ágnes Bajusz Orsolyát kiegészítve azzal folytatta, hogy a politikai tér összeszűkülésének következményeként a kultúra marad az egyetlen olyan tér, ahol tér marad a politikai diskurzus beemelésére. Állítása szerint nem jellemző a mai magyar politikai témájú művészetre, hogy egy baloldali perspektívát jelenít meg.

Az esemény napjával egybeesett a nemzetközi *Coming Out Day* (Az előbújás világnapja). Mészáros az előbújással kapcsolatban csatlakozott Bajusz egy korábbi felszólalásához, amelyben kritikát fogalmazott meg arról a vélekedésről, hogy az egyén pusztán saját tapasztalata nyilvánosságra hozásával társadalmi változást tudna elérni. Elmondta, ez az elképzelés és az ezen alapuló coming out kultúra figyelmen kívül hagyja a struktúrát, amelyre többek között a homofóbia épül. Beszámolt arról, hogy az egyetemi hallgatók körében nehezen tudja átadni a strukturális gondolkodásmódot, ami mindezt kritikus megvilágításba helyezné, hiszen mint korábban kiderült, a neoliberális gondolkodás mentén leválasztják az egyént a társadalomról és annak struktúráiról. Példaként beszélt az egyéni identitás megkérdőjelezhetetlenségéről. Állítása szerint, ha nem strukturálisan gondolkozunk jelenségekről, épp azokat a rendszereket erősítjük, amelyekből az adott jelenség származik.

Barna Emília Robin James *Resilience and Melancholy* (Reziliencia és melankólia) című könyvére hivatkozva szembeállította a '90-es évek női underground punk mozgalmát (Riot grrrl) a mai ún. „popfeminizmussal”. A Riot grrrl mozgalom tagjai találkozóikon rendszeresen megosztották egymással saját traumáikat és történeteiket, majd ezekből írták meg dalszövegeiket. Az ilyen zenekarok elsődleges célja a női tudatébresztés volt a közösségiségen keresztül és a tudatos mozgalomépítés. Ezzel szemben a trauma-feldolgozó dalok, gondoljunk a female empowerment (nők hatalommal, ágenciával való felruházása) jegyében íródottakra (mint Beyoncé vagy Lady Gaga számos slágere) vagy a melankolikus gyászról szólóakra (James erre Rihannát hozza példának), mind „a személyes egyben politikai is” szlogen mai értelmezéséből születtek: kiüvölni a fájdalmat a világba vagy elpanaszolni, azzal a céllal, hogy változást érzünk el –és hiába ünnepli a médiakörnyezet ezeket a személyes megnyilvánulásokat feministaként, a változás elmarad. Varga Tünde kiegészítette ezt azzal, hogy mind a female empowerment, mind a melankolikus dalok profitot termelnek, ezzel ugyanazt a rendszert termelik újra, és ugyanannak a rendszernek az igényeit elégítik ki, amelyből a dalaik születtek.

Varga a „kúlság” és lázadás témáját azzal foglalta össze, hogy a lázadás árucikké vált. Ez pedig úgy kapcsolódik a nyilvános tér erodálásához, hogy a személyes nyilvánosság elé tárását nem a rendszer működésének felfedésére, hanem a rendszertől leválasztott személyes megélések megosztására használjuk.

Bajusz szerint azért van egyre kevesebb tere párbeszédnek a nyilvánosságban, mert a liberális eszmék képviselőinek nincsenek érdemi válaszai, ezért úgy védekeznek, hogy morális regiszterre terelnek mindent: magukat a progresszió szóvivőinek jelölik ki, vagy az ellenvéleménnyel szemben áldozat-szerepbe helyezik magukat. Azért is érzik sokan személyesen is érintve magukat, mert a

középosztály erodálódásához kapcsolódóan sokan nem tudnak mást tőkésíteni, mint a polgári habitusukat vagy kapcsolatrendszerüket, illetve mivel az anyagiak felhalmozásának lehetősége nem adott, a disztíngválódás terepe a morál, az elismerés lesz.

Mészáros ezt kiegészítette azzal, hogy a személyes narratívának van létjogosultsága, ha a struktúrát figyelembe véve és arra reflektíven jelenik meg, erre viszont kevés példát lát a napjainkban megjelenő személyes narratívák között. Problematizálta azt is, hogy az áthiszterizált nyilvánosság miatt sokszor nehéz a személyessel szemben kritikát megfogalmazni, mert a fogalom mai használatában az ilyen kritikák sokkal nagyobb súllyal bíró kinyilatkoztatásoknak tűnnek.

Bajusz hangsúlyozta, hogy ma a politikai baloldalon felülreprezentált liberális diskurzusban a személyes magas szintű védelmet élvez, és mindenféle erre való kritika automatikusan támadásnak minősül. Ez sokakban ellenszenvet kelt, így nő a jobboldali diskurzusok népszerűsége.

Mészáros tapasztalata szerint az a diskurzus, hogy az előítéletesség ciki és támadható, sokakba belefojtja a szót: nem mondják ki saját előítéleteiket, és így nem lehetséges ezekre rendszerkritikusan reflektálni sem, miközben a társadalmi hierarchiában különböző pozíciókat elfoglalók közti feszültség a rendszer működését táplálja.

Varga Mészárossal ellentétben úgy tapasztalja, hogy az egyetemi és a művészeti közegben jellemzőbb egyfajta reflexió a rendszerre, és kevesebb figyelmet fordítanak arra, hogy mi számít politikailag korrektnek.

Báthly fontosnak tartotta kiemelni, hogy reflexíveknek kell lennünk arra, hogy mind a kulturális, mind a politikai tereket ugyanaz a társadalom alakítja és befolyásolja. Szerinte praktikus, ha tudatosan nyitott egymásra e két tér, aminek segítségével mindkét tér új eszközökhöz juthat, és a művészet sokkal autentikusabb lehet, ha az önreflexiót egy strukturális szintre tudják emelni az alkotók, mint hogyha egy nyugati diskurzus sémáit reprodukálják. Bajusz hozzátette, hogy nem létezik politikamentes művészet, hiszen minden művész üzenetet közvetít a művével, amelynek minden esetben van társadalmi hatása. Báthly szerint sok művész csak a művészettörténeti kánon autoritásáról vesz tudomást, az ezzel való párbeszéd uralja az alkotói szándékot, és kevésbé hangsúlyos, hogy a művészek azzal a társadalmi közeggel kíséreljenek meg kommunikálni, amelyben alkotnak. Barna megközelítésében a szubkulturális közegben minél nagyobb kulturális tőkére tesz szert egy adott közösség, annál jobban elveszíti a politikába való ágyazottságát, intézményesül és a rendszert táplálja.

Mészáros Magyarország félperifériás mivoltának tudja be, hogy a társadalom a nyugati mintán alapuló liberalizmushoz nyúlt mint a progresszió és a felzárkózás eszköze. A szembetűnő liberális-jobboldali dichotómia azért tudott kialakulni, mert a baloldali diskurzus alulreprezentált a magyar közpolitikában. Varga felvetette azt a kérdést, hogy hogyan nem ágyazódunk be mi magunk is ebbe a rendszerbe. Hogyan lehet tágítani a nyilvános teret? Báthly válaszában kiemelte, hogy nem determinisztikus, hogy mi történik a jövőben, és fel kell mérnünk, mennyi ágenciánk van, és aszerint cselekedni. Mészáros az ágencia első lépését a rendszerbe ágyazottság felismerésében látja, majd a rendszert ismerve meg kell találni az ágenciapontokat, amelyek valós változást hozhatnak.